İÇ ASYA VE İMPARATORLUĞUN MEKÂNSAL POLİTİKALARI: ARKEOLOJİ, HAREKETLİLİK VE KÜLTÜR İLETİŞİMİ KİTAP İNCELEMESİ

Vahid Aygün*

Künye: William Honeychurch, Inner Asia and the Spatial Politics of Empire: Archaeology, Mobility, and Culture Contact, New York: Springer Science + Business Media, 2015, xi + 321 sayfa.

ISBN: 978-1-4939-1814-0 (basılı) / 978-1-4939-1815-7 (e-kitap)

Amaç

Bu çalışma, erken dönemde göçebe toplulukların devletlilik araştırmalarına ve bu toplulukların İç Asya siyasetine ait dinamiklerin üzerindeki etkilerine yönelik önemli bir katkı sunmaktadır. Kitap, insan toplumlarının değişim süreci içerisine doğulu bozkır göçebelerinin de eklenmesiyle, bu sürecin nasıl etkilendiğini tartışmaktadır. İç Asya sınırının daha az bilinen tarafını, arazi boyunca sürü ve hareket üzerine kurulu yaşam yollarından ortaya çıkan farklı bir tür medeniyeti temsil eden göçebe toplumların dünyasını araştırmaktadır. Çalışmanın hedef kitlesini devlet nedir, tarihin ve medeniyetin başlangıcı nasıl gerçekleşmiştir sorusunu soranların yanı sıra göçebe devletlerin devletliliğini sorgulayan bütün okurlardır. Kitabın temel sorusu şudur: Göçebe olarak yaşayan, mevsimlerle birlikte hayvanlarını hareket ettiren ve çadırlarda yaşayan bu insan topluluklarının zaman zaman Avrasya'nın en verimli bölümlerini ele geçiren olağanüstü büyük devletler ve imparatorluklar kurmayı nasıl başarmıştır? Yazar bu soruyu cevaplarken, Xiongnu (Hun) Devleti'ne ait arkeolojik araştırmalardan elde edilen yeni kanıtlardan ve son dönem İç Asya tarihçilerinin elde bulunan tarihsel kaynaklara yönelttiği yenilikçi eleştirilerinden faydalanma metodunu kullanmıştır.** Ayrıca yazar, göçebe toplumun devletliliğine katkıda bulunacak seviyede, onun sahip olduğu yasa, örf ve koşullarıyla daha etkili bir uyum içerisinde olan yeni teori ve hipotezler geliştirmektedir. Hâkim olan kültürel olarak dışlayıcı yaklaşımların aksine pastoral göçebelerin ekonomilerinin ne çok karmaşık ne de çok basit, kendilerine özgü bir yaşam yolu olduğunu ve benzeriz karmaşık siyasi yapılar ürettiğini vurgulamaktadır. Antropolojik arkeoloji alanında önde gelen konulardan birisi olması nedeniyle Hun Devlet oluşumunun ne zaman gerçekleştiğinin belirlenmesi ve araştırma alanları vasıtasıyla elde edilen bulgularla desteklenerek gün yüzüne çıkarılması hedeflenmektedir. Yazara göre sadece Çin tarih kayıtlarına dayanan değerlendirmeler Hun Devleti'nin yapılanmasını açıklamaya yetmez ve dışlayıcı teorileri beslemekten öteye geçemez. Yazarın katıldığı arkeolojik kazılardan elde ettiği kanıtların yanında Çin kaynaklarının tek kaynak olarak benimsenmesine yöneltmiş olduğu eleştiriler, göçebe toplulukların hareketliliklerini, kültürlerini ve yaşam yollarını anlamaya çalışmasının yanında MÖ birinci binyılda ortaya çıkan Hun Devlet yapılanmasının gerçekleştiğine dair ispat derecesine varan güçlü kanıtlar sunmaktadır.

* 15.06.2021, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Programı, Doktor Adayı, vahidaygun1@gmail.com

** Türk tarih yazımında Xiongnu adı Asya Hun Devleti olarak anılmaktadır. İnceleme boyunca yaklaşım da böyle olacaktır. Ancak kitabında konusunu oluşturan göçebelerin devletliliğini kabul etmeyen yaklaşımlar nedeniyle Xiongnu ve Hunlar arasındaki özdeşlik tartışılmaktadır.

İçerik

Bu kitap 10 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kitabın genel bir tanıtımı ve genel çerçevenin ve kavramların ortaya konulmasını içermektedir. Yazar bu bölümde çalışmasına temel oluşturacak tarihi ve coğrafi alt yapıyı da sunmaktadır. İkinci bölüm antropologların farklı kültürler arasındaki uzun mesafeli etkileşim ve bunun politik dönüşüm üzerindeki etkisi hakkında sahip oldukları bilgileri değerlendirmektedir. Ağız kopuzunun yayılması, Oreo bisküvisinin Çin'de benimsenmesi, Ulanbator şehrindeki kapalı siteler üzerinden bir sosyal deney ve etkileşim üzerinden örneklerle somutlaştırılmıştır. Üçüncü bölüm, doğu bozkırlarının siyasi karmaşıklığına ve devletliliğine yönelik farklı ve bazen rekabet eden yaklaşımları eleştirel olarak incelemektedir. İç Asya'da devlet oluşum sürecini kavramsallaştırmasının yanında "göçebe devlet" için çok kıymetli bir tanım önermektedir. Dördüncü bölüm, bir önceki bölümde geliştirilen teoriyi doğu bozkır dünyasına ve bugün İç Asya'da yaşayan pastoral göçebe halklara uygulamaktadır. Beşinci ve yedinci bölüm arası, Geç Tunç Çağı (yaklaşık MÖ 1400–750) ve Erken Demir Çağı'nın (MÖ 750–300) başlarında Moğolistan'ın ve İç Asya'nın çevresindeki bölgelerin arkeolojisini tanıtmaktadır. Yazarın sekizinci ve dokuzuncu bölümdeki ana ilgisi, Moğolistan, Sibirya ve İç Moğolistan'dan bilindiği şekliyle Hun Devletinin maddi kayıtlarına odaklanmaktadır. Onuncu bölüm, Çin medeniyetlerinin "merkezi" olduğu ve dolayısıyla İç Asya'nın tanımı gereği "periferal" olduğu iddiasında olan merkez-çevre varsayımını tersine çevirmektedir.

Yazar bu çalışmada, Uzak Doğu'nun bu iki eksen geleneği olan Çin ve Hun toplumları ve devletleri arasındaki etkileşimlerin antropolojik önemini açıklamaya çalışmıştır. Kitap antropolojik arkeoloji alanında yazılmış olsa da devlet bilimi ile ilgilenen tarih, coğrafya, kültürel antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve özellikle yönetim bilimleri ile yakın ilişkilidir. Kitap göçebe toplumların devletliliği bakımından oldukça büyük öneme sahip bir konumda olmasına rağmen bu durumdan en fazla muzdarip olan Türkler tarafından yeterince önemsenmemiştir. Bunun en açık delili kitabın Türkçeye çevrilmemiş olmasıdır.

Yazar hem evrimci teori hem de döngüsel tarihi modellerinin ön kabulü olan "göçebelik varsa devlet yoktur" yaklaşımına eleştirel bir konumda durmaktadır. Devletliliği; toplumların ve devletlerin karşılıklı etkileşimi, göçebelerin sahip olunan koşullara bağlı olarak yaşam yolları ve kültürleri ile hareketlilik, karmaşık ağlar ve makro-bölgesel politikalar ekseninde açıklamaktadır.

Araştırmaları bölgeler arası etkileşim ve karmaşık siyasi örgütlenmenin gelişimi, göçebe halklar arasında devletlerin ve imparatorlukların yükselişi ve anıtsal yapıların inşası ve kullanımı üzerine odaklanmaktadır. Çalışmalarını 1991'den beri Moğolistan'da sürdürmekte ve eski göçebe toplulukların seyrek bulunan kalıntılarını kurtarmak için yenilikçi araştırma tekniklerini yerleşim alanları ve mezar kazılarıyla birleştirmektedir. Yazar, Moğol Arkeoloji Enstitüsü'nden uzman meslektaşları ile, bozkır siyasetinin ve yaşam yollarının yerel temellerini daha iyi anlamak için Moğolistan'daki Egiin Gol, Baga Gazaryn Chuluu ve Delgerkhaan Uul'da bölgelerinde uzun süreli araştırma ve kazı projeleri gerçekleştirmektedir. Araştırma sonuçları, dünyadaki pastoral göçebe toplumların kültürel ve politik önemine ışık tutmaya yardımcı olmakta ve büyük katkı sağlamaktadır. Katılmış olduğu arkeolojik kazılardan elde edilen mekânsal verilerden ve gözlemlerden elde ettiği sonuçların birbiriyle bağlantısını ortaya

koymuş, bunun hali hazırda var olan teorilerle olan çatışmasını betimleyici bir analiz yöntemiyle açıklamıştır.

Sima Qian, İbni Haldun, Arnold Toynbee, Nicola Di Cosmo, Thomas Barfield, Nikolay Kradin'in teorilerinin ideolojik, yetersiz ve taraflı olmasını eleştirirken, Owen Lattimore'un göçebelerin devletliliğini açıklamadaki zaman içindeki olumlu değişiminden ve Tim Ingold gibi yazarların da insan ve hayvan toplulukları arasındaki ilişkileri açıklamasındaki nesnel yaklaşımından faydalanmıştır. Bozkır devletlerinin karmaşıklığının anlaşılmasını sağlamak için, James Scott'ın Güneydoğu Asya siyasi tarihi araştırmasından da faydalanılmıştır. Göçebelerin devletliliği hakkında yapılmış olan değerlendirmeler temel olarak eleştirilmiş, çoğunun sahip olduğu olumsuz yaklaşımların elde edilen arkeolojik kanıtlar, hareketliliğe bağlı oluşturulan mekânsal politika ve koşullara bağlı yaşam yollarının meydana getirdiği kültür çerçevesinde çürütülmesi amaçlanmıştır. Yazarın bu çalışmada yaklaşımı yeni elde edilen arkeolojik kanıtlara dayalı olması ve nesnel bir konuma oturması bakımından olgusaldır. Tarihi çizgisel ve döngüsel olarak ele almaktan ziyade etkileşimin ve göçebe toplumların iç dinamikleri sonucu kendilerine özgü kültüre sahip olduklarını ve hareketliliğe bağlı olarak yönetimde mekânsal politikayı kullandıklarını ifade etmektedir.

Kitabın ana iddiası, MÖ birinci bin yılın sonunda güçlü göçebe Hun Devleti'nin yükselişini mümkün kılan iletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik yenilikleri ve buna bağlı olarak meydana gelen sosyo-kültürel dönüşümleri vurgulamaktır. Honeychurch, Çin'deki Han hanedanının Hun Devleti üzerinde doğrudan bir belirleyici olduğu görüşü yerine, ifade edilen gelişim süreçlerinde İç Asya topluluklarının evriminin benzer ekonomik ve sosyo-politik etkenlerden kaynaklandığını ikna edici biçimde savunmaktadır. Bu iddiayı desteklemek için, yerleşik metinsel kayıtların doğruluğunu ve tarafsızlığını en son arkeolojik kanıtlarla sınamaktadır. Ayrıca tarih, coğrafya, kültürel antropoloji, sosyoloji ve siyaset biliminin ilgili alanlarından elde edilen en son verilerin bir eleştirisini ortaya koyarak genel iddiasını güçlendirmiştir.

Yazar bu çalışmada genellikle devleti modern bağlamda ele alan teorilere karşı eleştirel bir yaklaşım içinde olmuştur. Göçebe toplumların tanımlanmasında oluşan eksiklikleri karşılaştırmalı olarak ortaya koyarak bu savını desteklemiştir. İç Asya ortamında meydana gelmiş bir göçebe siyaset teorisi geliştirerek, hayvancılık ve göçebeliğin bir yaşam yolu olarak benimsenmesinden doğan farklılaşmanın sosyal ve siyasi örgütlenmeyi nasıl oluşturabilir sorusuna cevap aramıştır. İç Asya siyasi ilişkileri için "mekânsal politika" kavramına dayalı bir model önerir: Siyasi ilişkilere önemli mesafelere karşın hızlı hareket aracılık ettiğinde, devlet olma ifadesinin çoğunlukla yerleşik tarım toplumlarından farklı bir biçim alır. Bu yaklaşım daha az karmaşık ve "devlet benzeri" gibi görüşlere karşı durmaktadır. Sosyal süreç ve etkileşim teorisini bu çalışmada geliştirilen göçebeler ve bölgesel karmaşıklık hakkındaki fikirlerle birleştirerek, Hun Devleti'nin ortaya çıkışı ve oluşumu için yeni bir modele ulaşmıştır. Göçebelerin ekonomilerinin ve toplumsal yapılarının sürdürülebilirliği hususunda var olan tartışmalar günümüz yerleşik ve toprak merkezli teorilerin sonucudur. Göçebelik politikasının karmaşık olması hakkındaki şüphecilik, sürü ve yerleşim hareketinin istikrarsız olduğunu aşırı vurgulayan "önce ekonomi" yaklaşımından kaynaklandığı açıkça ifade edilmiştir.

Göçebe toplumu ve onun devletliliği hususundaki modern teorilere karşı tutarlı duruşu ve ortaya koyduğu arkeolojik kanıtların yanında yazarın sahada çalışarak bu bilgileri edinmiş olması bu çalışmanın en güçlü yanı olarak karşımıza

çıkmaktadır. Arkeolojik çalışmalardan elde edilen bulguların çok yeni ve sınırlı olması nedeniyle yazarın savının desteklenmesi bakımından yeni arkeolojik bulgulara olan ihtiyaç bu çalışmanın ana sınırlılığını oluşturmaktadır. Devleti modern bağlamda ele almaya olan alışkanlık ile yapılması gereken mücadele de yazarın ortaya koyduğu savların geçerliliği açısından bir diğer sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar göçebelerin devletliliğinin varlığı hususunda olumlu yaklaşıma sahip olmasına rağmen ne modern devletin ne de yirminci yüzyılın göçebesinin iki bin yıl veya daha fazla süre önceki toplumları anlamak için iyi bir örnek olmadığını dile getirmiştir. Yazarın yaklaşımı göçebe toplumların devletliliğini ispatlamaya yönelik delilleri ortaya koymuş olmasına ve beklentileri karşılamasına rağmen hedef kitlenin bir kısmı zaten modern bağlamda konuyu ele aldığından diğer kısmının da bu çalışmaya yeterli önemi vermemesinden dolayı gerekli popülerliği yakalayamamıştır. Çünkü 2014 yılında yayınlanan bu çalışmanın çoktan Türkçeleştirilip, akademik alanda göçebe toplumların devletliliği üzerinde çalışma yapan kurumlar tarafından oluşturulan önemli eserler listesinde en üstlerde yer alması gerekmektedir. Türk toplumunun tarihi ve devletliliği konusunda ortaya konulan olumsuz tezlere karşı oluşturulabilecek olan bir tezin en önemli dayanaklarından birisi bu eserdir. Ayrıca etkin bir şekilde konu üzerine eğilen yazarın 1991 yılından beri Moğolistan'da gerçekleştirdiği çalışmalara katılmak ve yeni teoriler ortaya koymak bakımından Türkiye'den bir talep gelip gelmediği sorusu akıllara gelmektedir. Tarihsel ve olgusal bağlamda göçebe Türk toplumlarının devletliliğini destekleyecek teoriler oluşturulması ve hali hazırdaki literatürün yanlışlarının ortadan kaldırılması bakımından Honeychurch ile devlet bilimi üzerine çalışma yapan akademisyenlerin iletişimi oldukça büyük önem taşımaktadır.

Kitabın içinde ihtiyaç duyulan kavramlara hızlı bir şekilde ulaşmayı sağlayan anahtar kavramların listelendiği oldukça geniş alfabetik bir indeks bulunmaktadır. Buna ek olarak her bölüm kendi sonunda müstakil olarak atıfta bulunulan referansların alfabetik listesini içermektedir. Bu referanslar kümülatif olarak incelendiğinde, konu ile yakından ilgili, alanda oldukça popüler yazarlara ve kaynaklara atıf yapıldığı görülmektedir. Kaynakların niteliği ve içerikle olan ilişkisi bakımından oldukça tutarlı olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü eleştirisini yaptığı ya da savını desteklerken başvurduğu eserler, devletliliği açıklamak için insanlığın evrimi teorisi ya da modern devlet algısı çerçevesinde konuyu ele almış, literatürde oldukça önemli ve popüler olanlardır.

Dil ve Üslup

Kitap İngilizce neşredilmiş bir eser olmakla birlikte göçebeler hakkındaki değerlendirmelerinde, genel algıya karşı yapmış olduğu eleştirilerde ve arkeolojik olarak elde ettiği delillerin değerlendirilmesinde etkili bir akademik dil kullanmıştır. Tasvirler ve cümlelerin akıcılığı bakımından anlaşılması kolay ve ağır olmayan bir dil tercih edilmiştir. Anlatılmak istenen açıkça ifade edilerek dolambaçlı dil oyunlarına gidilmemiştir.

Yazar Göçebe toplumun devletliliğine dair elde ettiği arkeolojik deliller üzerinden yapmış olduğu değerlendirmelerde ve toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynağını düşündüğü ilişki, etkileşim, mekânsal politika, hareketlilik, müzakere gibi kavramları örnekler üzerinden açıklayıcı yaklaşım tarzı kullanmıştır. Göçebelerin devletliliği konusunda gerek eleştirdiği gerekse de kendi teorisini kurarken dayandığı diğer teorik düşünceleri de detaylı olarak tanımlamıştır. Arkeolojik kanıtların ve göçebe toplumun antropolojisinin değerlendirilmesinde sunduğu detaylı açıklamalar ve örneklendirmeler, okuru

göçebe toplumun devletliliği düşüncesine ikna etmektedir. Yazarın açıklayıcı ve örneklendirmeyi ön plana alan üslubu sayesinde devlet nedir ve göçebe toplumun devletli olup olmadığı sorularına cevap arayan ön yargılardan arınmış hedef kitleye cevaplar bulabilme olanağı sunmaktadır.

Yazarın arkeolojik verilerin elde edilmesi için takip ettiği detaylı araştırma programı Avrasya bozkırında göçebe devletlerinin ve imparatorluklarının yükselişi ve düşüşü sırasında belirli bir bölgenin örgütsel olarak nasıl değiştiğini anlamamızı sağlamaktadır. Moğolistan'ın kuzeyindeki Egiin Gol'da ve Moğolistan'ın Orta Gobi'sindeki Baga Gazaryn Chuluu'da araştırma ve kazı projelerini tamamlamış bunun yanında İç Asya ile siyasi ilişkilerin anlamlandırılması bakımından Moğolistan'ın doğu illerinde 2012-2017 yılları arasında arkeolojik araştırmalarını sürdürmüştür.

Metin içerisinde konuyu desteklemek amaçlı haritalardan faydalanılmıştır. Bu haritalar içerikle alakalı olarak genellikle elde edilen arkeolojik verilerin çıkarıldıkları bölgelerin İç Asya'daki yayılımını tutarlı olarak açıklamak maksatlı kullanılmıştır. Çıkarılan arkeolojik bulguların gerçek resimlerine de kitap içinde yer verilmesinin yanında bu bulguların, kurgan ve mezarların üç boyutlu çizimleri, radyo karbon analizlerini içeren tablolar da bulunmaktadır.

The earliest herders of East Asia: Examining Afanasievo entry to central Mongolia. Archaeological Research in Asia (2021), Novel Micro-scale Steel-making from Molten Cast Iron Practised in Medieval Nomadic Communities of East Mongolia (2018), The Development of Cultural and Social Complexity in Mongolia (2017), Technology and Complexities of the Inner Asian Frontier reflected in Crossbow Bolts (2017), The Archaeology of Pastoral Nomadism (2016), Complicating the frontier: Armaments, fortifications, and identities beyond the Great Wall (2016), Alternative Complexities: The Archaeology of Pastoral Nomadic States (2014), The Nomad as State Builder: Historical Theory and Material Evidence from Mongolia (2013), Ancient Bronze Technology and Nomadic Communities of the Middle Gobi Desert, Mongolia (2011), Pastoral Nomadic Voices: A Mongolian Archaeology for the Future (2010), The Xiongnu settlements of Egiin Gol, Mongolia (2009) adlı çok yazarlı ve müstakil kaleme aldığı makaleleri bulunmaktadır. İncelemeye konu olan bu kitabın yanında, 2009 yılında neşredilmiş "Genghis Khan and the Mongol Empire" adlı eserini William Fitzhugh ve Morris Rossabi ile ortaklaşa derlemiştir. Göçebe devlet oluşumunu teorileştirmesi bakımından oldukça önemli olan "Inner Asia and the Spatial Politics of Empire: Archaeology, Mobility, and Culture Contact" diğer makale ve kitapları arasında öne çıkmaktadır. Göçebe toplumların yaşam şekillerini kavraması, arkeolojik verilerden elde ettiği bilgilerle bunu desteklemiş olması, göçebelerin devletliliğini destekleyecek bir teori ortaya sunmuş olması, yazarın bu çalışmasını çağdaşlarınınkinden ayırmaktadır. Geleceğe dönük olarak, hem yazarın bu iddiası desteklenerek güçlendirilebilir hem de göçebe toplumların devletliliğini uluslararası alanda kabul görmüş bir devlet bilimi teorisi haline getirecek tarih, arkeoloji, coğrafya, siyaset bilimi ve yönetim bilimi alanlarındaki uzmanlardan meydana gelmiş bir grup tarafından çalışmalar yapılabilir.

Analiz ve Değerlendirme

Kitap, yazarın 1991 yılından bu yana Moğolistan'da yürüttüğü arkeolojik araştırmaların bir sonucu olarak yerleşmiş olan çizgisel, döngüsel ve kültürel tarih anlayışına karşı bir alternatif sunmakta ve göçebe toplumların devletliliği konusunda literatürde oluşturulmuş ön yargılı ve yetersiz yaklaşım ve teorilere karşı eleştirel bir duruş sergilemektedir. MÖ birinci milenyumda ortaya çıkan Hun

Devlet yapılanması üzerinden ortaya koyduğu mekânsal politika modeli, göçebelerin teşkilatlanmalarını devlet olarak açıklayamayan teorisyenlerin, göçebe toplumların istikrarsız bir yapıda olduğu iddiasında olan "önce ekonomi" odaklı yaklaşımların ve göçebe toplumları tanımlamak için yetersiz olan "merkez-çevre" teorisinin iddialarının yanlışlığının bir ispatını ortaya koymaktadır.

Yazara göre mekânsal politika yalnızca bir kavram değildir. Coğrafya, mesafe ve dağılım etkisiyle siyasetin niteliğini değiştirmekte ve bu nedenle siyaset genişledikçe ve ulaşım teknolojileri geliştikçe hareketli kültürlerin bu etkenlere karşı nasıl farklı tepki verdikleri sorusu öne çıkmaktadır. Merkez-çevre teorisinin bir sınırlılığı olarak ortaya konulan tek boyutlu devlet anlayışının bütün toplumlara uymadığını ve sığmadığını dile getirmiştir.

Yazar, İç Asya devlet oluşumunun, elit liderler tarafından yönlendirilen yukarıdan aşağıya bir süreçten çok, farklı statü ve konumlara sahip halklar arasında sosyal bir danışma hareketi olarak en iyi şekilde tasavvur edilmesini önermektedir. Göçebe toplumların devlet yapılanmalarının sadece Çin Devletinin güç potansiyelindeki değişimlerinden kaynaklanan etkileşimine, savaş ve dış ilişkilere bağlamanın yetersizliğini öne sürmüştür. Göçebe toplumların kendi iç dinamikleri bakımından da değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürerek, genel önyargının aksine kendilerine özgü bir devlet yapılanmasına sahip olduğu görüşünü Hun Devleti üzerinden açıklamış olması nedeniyle alan çalışmaları açısından dikkat çekici konumdadır.

Yazarın genel yaklaşımı, pastoral göçebe toplumlarının anıtsal yapıları ve karmaşık politikaları nasıl ve neden bir araya getirdiği sorusunu cevaplama amacı güderken, okuru siyasi ilişkiler, devlet organizasyonu ve kültürlerarası iletişim bakımından farklı yaklaşımlara sevk etmektedir. Avrasya bozkırındaki bu devlet yapılanmasının incelenmesi diğer büyük ölçekli imparatorlukların zaman içinde nasıl meydana gelip yaşamına devam ettiği sorusunun cevaplayarak, özellikle de önemli pastoral nüfusların ikamet ettiği Güney Amerika, Akdeniz ve Güneybatı Asya'dakiler hakkında fikir yürütmemizi de sağlamaktadır.

Batının popüler düşüncesi çerçevesinde biz Türklerin atalarının devletsiz olduğu iddiasını kabul edebilir miyiz? Eğer tanımlanmış kalıpların içerisine oturmayan bir kültürel gerçekliğimiz varsa o zaman gerçekten bizler devletsiz çobanlardan ibaret bir topluluk muyuz? Bu göçebe topluluklar İç Asya gibi geniş coğrafya da nasıl sistemli bir şekilde örgütlenmiş ve devletleşmişlerdir? Yazar, kimi araştırmacıların devletsiz savaşçılar, yarım kültür gibi tamamen göz ardı eden yaklaşımlarını eleştirmesinin yanında, göçebelerin devletli olduğunu tanımlamaktan kaçınan Di Cosmo'nun "Göçebe İmparatorluk", Barfield'ın "Emperyal Konfederasyon" ve "Gölge İmparatorluk", Kradin'in "Süperkarmaşık Şeflik" şeklindeki tanımlamalarını da yetersiz bulmaktadır.

Yazara göre savaş ve dış uyaranlara odaklanarak, sunulan bozkır göçebesi imajı büyük ölçüde apolitiktir ve bu nedenle bu modeller, göçebe toplum ile "devlet inşa" süreçleri arasındaki varsayılan uyum eksikliğini onaylamaktadır. Bu bakımdan göçebe toplumların devletlerinin toplumun iç dinamikleri üzerine kurulduğunu ileri sürebiliriz.

Yazarın bu çalışmadaki temel amacı, farklılık, ölçek ve etkileşim faktörlerinin, nihayetinde ilk doğu göçebe devletinin yükselişine katkıda bulunan yüzyıllardır süren sosyo-politik değişimde nasıl yer aldığını ayırt etmektir. Avrasya'nın önemli bölgelerini kontrol altına alarak mevsimlere göre hayvan sürüleri ile hareket eden bu göçebe toplulukları nasıl böylesine harikulade devlet ve imparatorluklar

kurmuşlardır sorusunu cevaplamak için bölge, yaşayan insanlar ve onların tarihleri hakkında bir arka plan oluşturmaktadır. Genel tarihsel yorumlar etkin kültür ve organizasyon merkezi olması bakımından Çin'in üstünlüğüne odaklanmaktadır. Fakat Honeychurch bunun tersine çöller, ormanlar, nehirler ve dağlar arasında serpiştirilmiş günümüzde hala pastoral göçebeler tarafından kullanılan geniş alanlı otlakları içeren İç Asya bozkır bölgesini kapsayan bir araştırma yapmaktadır.

Bu kitap, üzerinde çalışmalar yapılmasına rağmen sınırlı bilgiye sahip olunan İç Asya'nın, bozkır hayatında hayvancılık ve hareketlilik üzerine kurulu yaşam biçimlerinden meydana gelmiş farklı bir kültür ve medeniyeti temsil eden göçebe toplumların dünyasını araştırmaktadır. Yazar, Erken Tunç Çağı'nda yerel İç Asya siyasi topluluklarını birbirine bağlayan bölgeler arasındaki ve burada yaşayan toplulukların kültürleri arasındaki etkileşimleri incelemiştir. Bu hareketli halklar, Eski Dünya'nın birçok büyük medeniyetine meydan okuyan, fetheden ve yöneten geniş devletler kurmuşlardır. Günümüzde hâkim olan tarih anlayışı bu devletleri karizmatik olduğu kadar acımasız da olan büyük liderlerin çalışmaları olarak anlatsa da aslında bozkır tarihi sadece kralların, imparatorların ve aristokrat seçkinlerin anlatısı olmadığı ifade edilmiştir. Avrasya, bozkırlarının çeşitli topluluklarını oluşturan çobanlar, çiftçiler, avcılar ve zanaatkârlar olmadan anlatılamaz.

Tarihsel bağlamdaki coğrafi belirlenimler için yapılan genel değerlendirmelerin sözde baskın olarak tahayyül ettikleri Çin odaklı yapılmasına karşın yazar, bu iddiaların aksine göçebelerin bugün bile hayvanlarıyla birlikte kullandığı geniş bir alanı kapsayan bozkırlara odaklanmayı tercih etmektedir. Düşünülenin aksine steplerin doğu kısımlarında yoğun tarım, köy hayatı ve toplu kentsel nüfus üzerine kurulu erken okur-yazar toplumların ortaya çıkmasına neden olan nehirler, ormanlar ve ılıman ovalar olduğunu ileri sürmektedir.

Tarihçiler, antropologlar ve arkeologlar göçebe halklar arasında giderek daha fazla zaman harcadıklarından, saha çalışması yaptıklarından ve göçebe yaşam yolları ve siyasetiyle ilk elden meşgul olduklarından, pastoral göçebelere ilişkin bakış açılarını değiştirmeye başladıklarını ileri sürmektedir. Bu açıdan göçebe toplulukların devletliliği hususunda daha fazla delil bulunmakta ve onların yaşam biçimi olan hareketliliğe bağlı olarak oluşturulan mekânsal politikalar sonucunda örgütsel oluşumlar kurdukları savunulmaktadır. Bu toplulukların karşılıklı müzakereler yoluyla aralarındaki ilişkileri yönlendirmişlerdir. Göçebe toplulukları dışlayıcı yaklaşımların aksine onların kendilerine özgü yönetim sistemleri geliştirdiklerini belirterek onların devletliliği anlayışına katkıda bulunmaktadır.

Yazar araştırmaları sonucunda mekânsal politika, hareketlilik ve kültür etkileşimi ve makro-bölgesel ağlar ile oluşturduğu İç Asya siyasetinin karmaşık yapısına dayanarak göçebelerin devletliliğini etkileşim halinde bulunulan yerleşiklerin siyasi yapılarına ve uygulamalarının etkisi sonucunda oluştuğunu iddia eden görüşe karşı duruş sergilemektedir.

Owen Lattimore'un, göçebe toplumları İç Asya'nın bozkır bölgelerinin coğrafi ve ekolojik koşullarına insan adaptasyonunun benzersiz ve kendi kendini idame ettiren bir biçimi olarak görmeyi öneren teorisine dayanarak göçebelerin bölgesel ölçekte siyasi ilişkileri, farklılaşmış grupların ilişkileri ve etkileşimi sayesinde varlığını oluşturarak kültür ve örgütlenme bakımından Çin ile rekabet içinde olduğunu ileri sürmüştür. Toynbee'nin göçebe halklar arasında uzun vadeli değişimin yokluğuna dair bakış açısını çürüten bu teori ayrıntıların gizlenmesine rağmen süreçlerin zaman içinde ortaya çıkardığı gerçeklik üzerinden hareket

etmiştir. Geniş kapsamlı ancak gevşek bir şekilde eklemlenmiş yerel alanlar bağlamında yerel siyasi sürece odaklanmanın, göçebeler arasında ilk devlete neyin yol açtığını daha iyi anlamayı sağladığını iddia etmektedir.

Savaşlar, teknolojik gelişime zemin hazırlayan fikirler ve uygulamaların takasını da kapsayan çeşitli etkileşimler sayesinde meydana gelen kültürün benimsenmesiyle ekonomik ve sosyal ağlar kurulmuştur. Bu ağlar sayesinde yerel liderler kendi konumlarını güçlendirmiş ve böylece bağımsız ve iletişim halinde olan güçlü yerel politik kimlikler oluşturulmuştur. Biniciliğin ulaşımda meydana getirdiği hız ve askeri güce katkısı toplumsal ilişkilerin yeniden kurularak makro bölgesel düzeye yükselmesine neden olmuştur. Topluluklar arası siyasi ve sosyal etkileşim mekânsal politikalara bağlı olarak düzenlenmeye başlamıştır. Bu yaklaşım yazarın göçebe devletin varlığı tezinin kökenini oluşturmuştur. Lattimore'un teorisine dayanarak hareketliliğin bir sınırlama olmadığını bilakis İç Asya'da devlet kurmak için bir fırsat oluşturduğunu ileri sürmektedir. Mekânsal politikalar; kapsayıcı ve benimsenmiş kültürel sistemler, hareket ve ulaşımda teknolojik uzmanlık, kaynakların lojistik hareketliliği üzerinde kontrol, otoritenin sosyal alanda paylaşıldığı çok merkezlilik ve politik ekonominin tesisinde uzun mesafeli ticaret ve haraç ilişkilerinin yaratılıp geliştirilip kontrol altına alınması gibi özelliklere sahiptir. Mekânsal politikaların dinamiği farklı iktidar coğrafyalarını, hareketlilik üzerinde kontrol ve çok merkezlilik ile sonuçlanan dağıtılmış otoriteyi birleştirici özelliğe sahiptir. Mesafe ve uzaklığa bağlı olarak oluşan İç Asya siyaseti otoritenin, kaynakların ve teknolojinin yoğunlaşamayacağı ve tekelleşemeyeceği bir ortamda faaliyet göstermiştir. Belirsizlik şeklinde algılanan bu durum yerleşik ve ziraat ile ilgilenen Çin'in yapısı ile çelişmektedir. Yazar uzun mesafeli İç Asya etkileşimini belirsizliğin gücüyle destekleyerek "karmaşıklık" olarak açıklamaktadır. Karmaşıklık, siyaset ve ilişkilerin beklenmedik durumlar karşısında belirsizlik şeklinde geliştiği durum olarak tanımlanmıştır. Bu görüş yerleşikleri niteleyen yukarıdan aşağıya örgütlü devlet modellerine benimsemek yerine bu toplumun farklılığını merkeze alan bir model önermektedir.

Yazar oluşan ağların Çin ile Moğolistan sınır kısmında aranmasının yanlış olduğunu, birçok uzak bölgenin ağlarının aktif olarak yönlendirildiğini ve bu bölgelerle bir dereceye kadar ilişki içinde olunduğunu ileri sürmektedir. Birbirinden 400 km uzaklıktaki ekolojik ve coğrafi olarak farklı iki bölge olan Moğolistan'ın kuzey merkezinin orman ve bozkır bölgesinde yer alan Egiin Gol ve Gobi Çölü'nün kuzey kenarı boyunca uzanan kurak bölgede yer alan Baga Gazaryn Chuluu'da ortaya çıkarılan eserleri incelemektedir. Tunç Çağı eserleri, Güney Sibirya'da Trans Baykal bölgesi ve Minusinsk Havzası ile, güneydoğu Kazakistan'da Yedisu'nun (Semirech'e) merkez güney kısmı ve İç Moğolistan'ın merkez güney ve güneydoğu bölgelerini ile birleştiren bir makro-bölgesel ağın işletildiğini göstermektedir. Bu ağın işleyişinde yeni teknolojiler, atların ve demirin kullanımı önemli rol oynamıştır. Bu durum çevre toplumlarla etkileşim sonucunda beslenme ve yerleşim tarzlarında değişime ve sosyo-kültürel dönüşümlere neden olmuştur. Bu ağın işleyiş alanı Erken Demir çağının küçük ölçekli ittifaklarının ötesinde Hun Devleti'nin ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu görüş Hun Devletinin ortaya çıkışını açıklamaya çalışan tek lider otoritesi altında birleşme, savaş ve yerinden edilme teorilerini reddetmektedir. Yazar makro-bölgesel karışıklıkların Hun Devletinin yükselişini tetiklediğini dile getirmesinin yanında oluşturulan ağa Çin'in etkin şekilde bütünleştiğini ileri sürmektedir. Çin'de Han Hanedanlığının otorite elde etmelerinin ve devletlerini kurmalarının bu çevreye ve ağa etkin şekilde katılmaları sayesinde olduğunu ileri sürmektedir. Han elitlerinin

göçebelerden savaş becerilerini öğrendiklerini, at ticareti ve diğer faaliyetlerde bulunduklarını belirtmiştir. Yazara göre hem Hun hem de Han elitleri çok bölgeli karmaşık ağlardan faydalanarak Han İmparatorluğu ve Hun Göçebe Devletlerinin ortaya çıkışını sağlamışlardır. Honeychurch'ün göçebe ve yerleşikler arasındaki etkileşimin dinamikleri üzerine getirdiği bu bakış açısı göçebelerin yerleşik imparatorlukların oluşmasındaki etkisi bakımından da başka çalışmalara vesile olabilir.